

АРХИВСКА СЛУЖБА ДАНАС И У БУДУЋНОСТИ – АКТУЕЛНА ПИТАЊА И ПРОБЛЕМИ

Поздрављам учеснике саветовања Архивистичког друштва у Чачку, драге колеге и остале цењене госте, а посебно наше домаћине, колеге из Међуопштинског историјског архива у Чачку.

У уводном излагању, које претходи појединачним излагањима колега на тему *Архивска служба данас и у будућности*, изнећу своја запажања и сугестије о архивској служби данас и у будућности, а на основу дугогодишњег искуства и рада. Имала сам част и привилегију да скоро цео радни век који се ближи крају, ускоро пуних 39 година, проведем у једној од елитних установа заштите и културе, Архиву Србије, радећи на најразличитијим пословима. Последњих десетак година, радећи на пословима матичне делатности, обишла сам све архиве у Републици Србији и стекла сазнања о начину и условима рада архивиста. Наилазила сам на многе проблеме са којима се колеге сусрећу у свим доменима архивистике. Овом приликом изнећу вам само неке од њих.

Желим да вас подсетим на седамдесете године прошлог века када су у архивама радили многи врхунски архивисти који су дали допринос приликом израде стручних архивистичких упутстава и правилника. Већина од њих се и дан-данас користи. Човек чије ћу име данас поменути дао је велики допринос архивистици, а и овом граду као дугогодишњи директор Архива у Чачку и једно време председник Архивистичког друштва – то је Милутин Мићо Јаковљевић. Ми старији архивисти и Чачани га се радо сећамо као изванредног архивисте, великог господина и врсног интелектуалца.

Многа стручна упутства и правилници из седамдесетих, осамдесетих и деведесетих данас су превазиђени, али их ми и даље примењујемо. Потребно их је ревидирати, допунити или их заменити новим. Зашто то нисмо урадили до сада? Постоје бројни оправдани разлози, међу којима су и политички догађаји у земљи деведесетих година. Они су довели до распадања или одлазак у стечај бројних предузећа и установа, чиме се интензивирало преузимање архивске грађе у архиве и довело до проблема око смештаја, као и низ других недостатака. Овим не умањујем ни кривицу архивиста због неажурности и незаинтересованости за бављење основном архивистичком делатношћу. Већина архива предност дају публиковању и изложбеној делатности, док занемарују сређивање и обраду архивске грађе као своју примарну делатност. При томе истичу да се кроз публиковање и изложбе промовишу архиви и скреће пажња на њих (што је, у суштини, тачно), али више од једне до две књиге или исто толико изложби је довољно за архиве који имају 10-15 запослених а да се не би занемарили послови из других сегмената архивистике. Један од разлога што смо као струка запостављени је недоношење новог *Закона о*

архивској грађи и архивској служби. Још 2008. године Комисија за израду закона израдила је и предложила један од нацрта закона, али он је са извесним изменама и допунама тек пре пар дана усвојен на седници Владе Републике Србије. После његовог ступања на снагу бићемо обавезни да донесемо сва подзаконска акта, а то је прилика да донесемо нова упутства и правилнике и допуномо стара.

Сви архиви на територији Републике Србије су од 2003. године прешли на локална финансирања. Тиме је изгубљена веза са матичним Архивом Србије у стручном погледу. Многи архиви су препуштени локалним властима које нису имале разумевања и нису схватале значај архива. Навешћу пример Архива у Смедереву и Крагујевцу. У Смедереву је **5** запослених без и једног архивисте, укључујући и директорку, а у Крагујевцу, другом граду по величини у Србији, свега је **10** запослених. И поред апела и званичних дописа Министарства културе и информисања и Архива Србије ситуација се није променила. Многи архиви не плаћају својим запосленима архивистичка звања на основу одлука локалних власти или директора. Запослени у архиву у Смедеревској Паланци скоро годину дана нису примали плате, а притом им је и струја била искључена. Радиле су без рачунара и телефона, мејлове су слали из суседне зграде, али су сви редовно долазили на посао и обављали задатке у складу са околностима у којим су се нашли. У последње две године у том архиву ситуација се поправила. Надамо се да ће нацрт новог закона који предвиђа прелазак свих архива на републичко финансирање, осим Архива Војводине и Историјског архива Београда, ускоро проћи кроз скупштинску процедуру и да ће се његовим доношењем решити многи проблеми.

Сведоци смо сталног смањења броја запослених. Због забране запошљавања после одласка запослених у пензију или у другу институцију радна места се не попуњавају него се укидају.

Према евиденцији од 1. јула 2019. године, коју воде архивисти из Архива Србије који обављају Матичну делатност, у свим архивима на територији Републике Србије има укупно **688** запослених и то са **Архивом Југославије** и **36** на одређено (**603** у мрежи), а 2016. било је **753**; запослених у струци је **529** (2016. било их је 581). Од укупног броја запослених, високу стручну спрему имају **302** (2016. тај број је износио 321) запослена, вишу **38** (2016. године њих 49), а средњу **189** (2016. године њих 212) (**свих звања**). Архив Србије тренутно има **75** запослених радника, док је деведесетих година имао око **100**, а 2005. њих **86**. Само поједини архиви били су у могућности да повећају број запослених. Значајно повећање броја запослених до одлуке о забрани запошљавања забележено је у Историјском архиву **Крушевац**, у којем су 2006. биле запослене **24** особе, а 2019. године **33**, као и у **Архиву Војводине**, где је 2006. године било **62** запослених, а 2019. овај архив има колектив од **70** лица и одређени број запослених на пројектима на одређено време. Величина јавних архивских установа је различита. Више од **30** запослених радника имају **Архив Србије - 75**, **Архив Војводине - 70**, **Архив Југославије - 49**, **Историјски архив Београда - 45**, **Историјски архив Крушевац - 33**, а преко 20 запослених имају **Краљево - 22**, **Зрењанин - 21**, док остали архиви имају од 11 до 20 запослених. Испод 10 запослених имају Историјски архив **Смедерево - 5**, Историјски архив **Бела Црква - 7**, Историјски архив **Кикинда и Пирот (по 8)**, Историјски архив **Шумадија, Крагујевац - 10**.

Мрежа архива у Србији је неравномерно развијена и изразито је неуједначена. Међуопштински архиви врше заштиту архивске грађе на територији која обухвата распон од **3** до **10** општина. При томе, Историјски архив Смедерево је

надлежан само за територију општине Смедерево (**1 општина**), Краљево, Чачак, Нови Пазар, Смедеревска Паланка, Кикинда, Зајечар, Суботица и Бела Црква **3**, Пирот, Прокупље и Неготин **4**, Сента, Сомбор, Зрењанин и Панчево **5**, Ваљево, Јагодина, Крагујевац, Лесковац, Крушевац **6**, Ниш и Пожаревац **7**, Врање, Срем, Шабац **8**, Нови Сад **9**, док Историјски архив Ужице има надлежност над **10** општина. Историјски архив Шабац је једини архив који има надлежност над два града (Шабац и Лозница), чиме је Лозница једини град у Србији који није седиште архива.

У остваривању заштите архивске грађе као озбиљан проблем који се поставља и пред ствараоце и пред архиве јесте прилив огромне количине архивске грађе **Укупна количина архивске грађе у свим архивима износи 144.155 метара дужних**. Архив Југославије има око **40.000** дужних метара архивске грађе. Са Архивом Југославије у Србији има **195.000** дужних метара архивске грађе. Количину архивске грађе која прелази **5.000** дужних метара имају Архив Србије (**13.000**), Историјски архив Београда (**14.000**), Архив Војводине (**9.500**), Историјски архив Нови Сад (**8.500**), Историјски архив Панчево (**9053**). Између **5.000** и **10.000** дужних метара архивске грађе имају Историјски архив Сента, Историјски архив Зрењанин, Историјски архив „Средње Поморавље“, Јагодина, Историјски архив Суботица и Историјски архив „Срем“, Сремска Митровица. Највећи број локалних архива поседује мање од 5.000 дужних метара архивске грађе.

Архиви у Србији имају четири радионице за конзервацију и рестаурацију са девет запослених (пет конзерватора и четири препаратора). **Службе за заштиту архивске грађе ван архива** врше надзор над више од **25.500 регистратура**. Највише евидентираних регистратура има Историјски архив Београда (**3115**), а најмање Историјски архив Смедерево (**мање од 77**).

Архиви су претходне године истраживали у приватно-правне сврхе по захтевима физичких и правних лица на основи преко **41.052 молби**. Услуге читалоница у архивској мрежи користило је **4.443** корисника.

И поред бројних проблема, запослени у архивима се сналазе на разне начине како би их превазишли.

Велики напредак у архивистици представља рад на доношењу јединственог софтверског решења за све архиве (**АРХИСА**), чија ће примена ускоро почети у свим архивима. У будућности ће сви архиви радити по истим принципима. Лако и брзо ће матични архив или руководиоци у архивима (начелници или директори) моћи да провере нормирану количину унетих података. Програмом је предвиђено да се на основу унетих података аутоматски сумирају подаци за прописане евиденције које смо до сада посебно попуњавали, добије се нумеричка сигнатура за сваки фонд, збирку, предмет (чиме смо решили проблем сигнатура), као и претрага по одређе-ним задатим параметрима. Сви подсистеми биће повезани. У првој фази предстоји нам уношење података за већ сређене или обрађене фондове или миграција из постојећих програма, а затим ће се приликом сређивања и обраде подаци уносити директно у програм. Сведоци смо свакодневне иницијативе државе да се почне или интензивира дигитализација у свим институцијама, па и у архивима. АРХИС има посебни подсистем **ДИГИТАЛИЗАЦИЈА**, чијом ће се применом убрзати и уједначити рад свих архива. Али, пре него што се приступи дигитализацији, морају се средити фондови или обрадити поједини предмети и документа. Већина архива не располаже адекватном опремом за микрофилмовање и дигитализацију, као ни са довољни бројем стручних радника за обављање ових послова.

Желела бих да похвалим и да захвалим свим архивима у Србији јер су успешно урадили *Регистар архивске грађе* у својим архивима и доставили их Архиву Србије. У новом програму уписани су у Централни регистар фондови, збирке и појединачна документа свих архива из Републике Србије. Последњи уписани архив је Архив Југославије, а последњи унети фонд носи бр. 21809. Ово је веома значајно, јер да би се приступило примени АРХИСА сваки архив мора имати за архивску грађу (фондове, збирке и појединачна документа) број у централном регистру.

Да бисмо били у могућности да све законске промене и захтеве који се траже од архива успешно реализујемо неопходно је **повећати број запослених**, пре свега архивиста а потом и других струка (ту најпре мислим на ИТ стручњаке), а потом обезбедити **нови простор за депо** где би се сместила новопримљена архивска грађа. Апелујем на архиве да путем конкурса (Министарство културе и информисања) и разних донација **обезбеде полице и техничку опрему** или реновирају њихове архиве. Многи архиви имају изванредне услове за рад, али неки морају **да покушају да реше проблеме зграда** (нпр. Јагодина). У последњих десет година три архива имају нове зграде: Архив града Новог Сада, Историјски архив Ужице и Историјски архив у Пироту. У зградама које су проглашене споменицима културе смештен је **21 архив**.

Имала сам задовољство да упознам многе вредне, младе колеге који су тек закорачили у архивски свет. Трудила сам се да им пренесем прва, основна знања из архивске теорије и праксе, а они су касније наставили на свом усавршавању и стицању нових знања. Учила сам их да воле архив и архивистику и да никада не одустају. Многи нису изневерили моја настојања. Надам се да ће управо они бити носиоци архивистичких послова у будућности. Да би се постало добар архивиста потребно је да прође пар година, али су нужни и посвећеност и љубав према архивистици. Спој искуства старијих колега и иновације и познавање нових техничких достигнућа младих архивиста свакако ће довести до жељених резултата.

Будућност архивистике зависи од разумевања државе, схватања значаја постојања архива и обезбеђења финансијских средстава за њихово нормално функционисање како бисмо ишли у корак са новим тенденцијама у друштву, али и од самих архивиста. Архивисти борите се за своју струку. Будућим генерацијама архивиста поручујем да је њихов задатак да брину о сачуваном на најбољи могући начин, јер документа сведоче да смо били, да јесмо и да ћемо бити.

Захваљујем драгим колегама из свих архива са којима сам сарађивала дуги низ година. Многи од њих нису само моји блиски сарадници, неки су постали и моји искрени пријатељи.

Хвала вам на пажњи!

Вера Филиповић,
архивски саветник на пословима
матичне делатности Архива Србије